

Van Dis

ziens niet worden verheeld, dat vooral Denemarken onze landbouw, voornamelijk de zuivelsector, wel eens in grote moeilijkheden zou kunnen brengen vanwege de concurrentie op de Duitse en Engelse markten. Er zouden dan wel eens toestanden kunnen ontstaan, zoals bij de tuinders, die door de aanvoer van tomaten en komkommers uit Bulgarije geduchte concurrentiemoeilijkheden ondervinden. Alles zal dan ook in het werk moeten worden gesteld om de concurrentiepositie van de landbouwsector te versterken.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de ontwikkelingshulp betreft, wordt in de Troonrede vermeld dat de Regering haar voornemens dienaangaande ondanks de financiële moeilijkheden heeft gehandhaafd, hetgeen erop neer komt dat voor 1973 hiervoor een bedrag van rond 1 mld op de begroting wordt bestemd. Ons standpunt ten aanzien van de ontwikkelingshulp is bekend. Wij geven aan de bilaterale vorm verre de voorkeur boven de multilaterale, omdat bij de bilaterale hulpverlening een veel betere controle mogelijk is. Ik ga hierop thans niet verder in, doch ik zal mij bepalen tot een tweetal gevallen van hulpverlening, waartegen bij mij zeer ernstige bezwaren bestaan.

Het ene geval betreft Chili, dat onder communistisch bewind kopermijnen heeft genationaliseerd, zonder daarvoor schadevergoeding te willen geven, hetgeen op rechte diefstal neerkomt. De Wereldbank blijkt dit ook zo in te zien, want deze bank weigert verder aan Chili kredieten te verstrekken. Ook de meeste andere Westerse landen bedankten ervoor, aan Chili steun te verlenen. Nederland, als koploper, gaf echter onlangs een lening van 18 mln. tegen zeer lage voorwaarden, terwijl het ten sterkste moet worden betwijfeld, of dit waarlijk toch niet geringe bedrag ooit zal worden teruggegeven.

Een niet minder ernstig bezwaar moet worden ingebracht tegen het verstrekken van een lening van 11 mln. aan de president van Oeganda, die zulk een schandelijk beleid voert ten aanzien van duizenden Aziaten en die zich onlangs ook niet minder schandelijk uitliet met betrekking tot de verdeling van miljoenen Joden onder het Hitler-bewind. Ook in dit geval hebben andere Westerse landen hun steun ingetrokken. Voor Nederland bestond hiervoor echter geen reden. Deze lening met een looptijd van 30 jaar en een aflossingsvrije periode van 8 jaar tegen een rente van slechts 2,5 pct. geldt alleen voor de periode 1972-1973. Volgens een bericht in de pers werd echter voor de jaren tot 1975 nog een bedrag van 44 mln. door de Regering beschikbaar gesteld. Wat er met al deze kapitalen wordt gedaan, blijft in het duister. De Regering heeft te kennen gegeven, dat zij datgene wil blijven verrichten wat het welzijn van het land en het volk ten goede komt. Gezien de huidige gang van zaken in Oeganda, waarbij de economie van dit land door het gevoerde wanbeleid onnoemelijke schade wordt berokkend, is zeer te duchten, dat al deze miljoenen van de Nederlandse belastingbetalers in een bodemloze put verzinken. Ook is het zeer wel meer mogelijk dat een deel ervan wordt gebruikt voor de aanschaf van wapenen.

Het behoeft niet te verwonderen dat velen van onze leden zich aan dit soort van hulpverleningen ten zeerste ergeren. Het ware veel beter, wanneer de beide rijkdelen Suriname en de Antillen met hogere bedragen werden gesteund. Tegenover deze gebieden in de West heeft Nederland dure verplichtingen. Er wordt over geklaagd, dat zovelen uit deze gebieden naar Nederland komen. Men dient hierbij echter in acht te nemen dat deze toeloop voornamelijk zijn oorzaak vindt in het gebrek aan werkgelegenheid in deze landen. Daarom zal al het mogelijke moeten worden gedaan, aldaar werkgelegenheid te scheppen. Het is met het oog hierop, dat ik er ten sterkste voor ben, deze rijkdelen in veel sterkere mate in de ontwikkelingshulp te doen delen dan thans het geval is.

Mijnheer de Voorzitter! Voorts wens ik mijn waardering erover uit te spreken dat de Regering zich heeft verklaard tegen het toekennen van een financiële bijdrage aan het Angola-comité, waarvan bekend is, dat het terroristen steun verleent. Ook heeft het mijn instemming, dat de Regering heeft gewei-

Van Dis e. a.

gerd, gehoor te geven aan de Wereldraad van kerken om investeringen in Zuid-Afrika te boycotten. Indien aan dit drijven gehoor werd gegeven, zou daarmee aan de gekleurde bevolking allerm minst een dienst worden bewezen. De gevolgen zouden voor de Bantoes zeer fataal zijn, omdat hierdoor aan de werkgelegenheid grote schade zou worden toegebracht.

Mijnheer de Voorzitter! Nog een lichtpunt in het aangekondigde beleid heeft betrekking op de woningbouw waarvan in de Troonrede wordt vermeld dat het plan bestaat 134 000 woningen in aanbouw te nemen. Ik acht dit een zeer gunstige ontwikkeling.

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, moet ik mijn grote vreemding erover uitspreken dat men de Jordaniër die op Schiphol arriveerde met koffers vol bommen, bombrieven, wapens en munitie, heeft vrijgelaten. Er hangt over deze zaak een waas van grote geheimzinnigheid die om opheldering vraagt. Het is te begrijpen dat de Regering van Israël haar misnoegen over deze gang van zaken heeft getoond. Mijn vraag is dan ook, of de Regering nadere inlichtingen hierover wil verstrekken.

*De vergadering wordt te 16.25 uur geschorst
en te 17.00 uur hervat.*

De heer De Jong (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! De algemene politieke beschouwingen vinden dit jaar plaats in een wat onwerkelijke sfeer. We staan aan de vooravond van algemene verkiezingen en dit kabinet is over enkele weken demissionair. Het heeft weinig zin een oordeel uit te spreken over of wensen kenbaar te maken ten aanzien van beleidsvoornemens tegenover bewindslieden die daarvoor geen verantwoordelijkheid meer zullen hebben. Dit kan zinvoller geschieden met het volgende kabinet, bij de beleidsdebatten met de nieuw optredende Ministers. Bovendien is pas kort geleden over de voornaamste punten een vrij uitvoerig debat gehouden aan de overzijde en zou behandeling hier van dezelfde punten onvermijdelijk tot herhalingen leiden. Sinds die behandeling zijn er eigenlijk maar drie belangrijke nieuwe ontwikkelingen geweest. Dat zijn de ontwikkelingen in Vietnam, de Europese topconferentie en de gebeurtenissen rond het sociaal contract. Over deze drie punten wil ik dadelijk iets zeggen.

Evenmin als ik behoefte heb aan een nabespreking of aan een uitvoerige behandeling van beleidsvoornemens wil ik omstandig spreken over de vele door dit kabinet verrichte goede regeringsdaden. Men zou veel kunnen zeggen over de zorg voor de zwakke groepen door verhoging AOW, AWW, minimum-loon, belastingvrije voet, de verbetering van de positie van de oud-invaliden; over de belastingfaciliteiten voor ouderdagsvoorziening van zelfstandigen en over de aanpak van de problematiek in het noorden en in Zuid-Limburg. Ik wil dit nu echter buiten bespreking laten. Wel wil ik een enkel woord wijden aan het heengaan van de heer Van Es als Staatssecretaris van Defensie om ten slotte enige algemene opmerkingen te maken. Ik hoop zodoende niet te veel tijd in beslag te nemen.

Allereerst dan de ontwikkelingen in Vietnam. De berichten spreken elkaar soms enigszins tegen; zij volgen elkaar ook nogal snel op. Heeft de Regering nog recente accurate berichten over de vrede in Vietnam ter beschikking?

Het ziet er overigens naar uit, dat de vrede inderdaad voor de deur staat. Dat is wellicht één van de meest belangrijke internationaal-politieke gebeurtenissen van de laatste jaren. Wij verheugen ons daarover in dezelfde mate als wij begaan geweest zijn met het lot van het Vietnamese volk. Wij hopen, dat hiermede – ook al zullen alle moeilijkheden niet in een slag opgelost worden – een einde komt aan het afschuwelijke leed, dat de bevolking van Vietnam heeft geteisterd.

Maar, mijnheer de Voorzitter, evenals de heer Van Hulst zijn wij van mening dat wij het niet bij het uitspreken van

De Jong

deze hoop mogen laten. Grote inspanningen en kosten zullen vereist zijn om uit de puinhopen een leefbare wereld voor het Vietnamese volk op te bouwen. Zij zullen die niet op eigen kracht binnen redelijke termijnen tot stand kunnen brengen. Snelle en doeltreffende hulp zal van buitenaf moeten komen. Zoals Europa na de Tweede Wereldoorlog met de Marshall-hulp binnen korte tijd kon worden herbouwd, zo zal ook een groots multilateraal „Marshall-plan” voor Vietnam moeten worden opgezet. Het zou een bijdrage kunnen betekenen voor de vreedzame internationale samenwerking als de partijen, die voorheen over en weer, directe of indirecte hulp bij de oorlogvoering verleend hebben, thans te zamen met de Westeuropese landen zulk een multilateraal plan voor geheel Vietnam in het kader van de Verenigde Naties zouden kunnen opzetten en uitvoeren. Het plan voor de Mekong-delta, van belang voor zowel Zuid- als Noord-Vietnam zou misschien versneld in uitvoering kunnen worden genomen. Ziet de Regering mogelijkheden om eventueel de Europese Gemeenschap, als niet in de oorlog betrokken partij, zulk een initiatief te laten ontwikkelen? Wij vragen de Regering hetzij zelf initiatieven te ontwikkelen, hetzij steun te verlenen aan die initiatieven van anderen, die hetzelfde doel beogen, namelijk een snelle wederopbouw van Vietnam waarin het volk van Vietnam in vrijheid en gerechtigheid zijn eigen lot in handen kan nemen.

Mijn tweede punt is de Europese top. De Parijse topconferentie heeft het bestaan en voortbestaan van de Europese Gemeenschap in haar uitgebreide vorm bevestigd en versterkt. Ondanks verscheidenheid van inzicht is resultaat geboekt. Spectaculair is het resultaat niet geweest. Dat kon men ook nauwelijks verwachten van een conferentie die voor het eerst als volwaardige medespelers drie nieuwe landen had, die niet de communautaire ervaring bezitten, die de Zes rijk zijn. Toch heeft de start van de uitgebreide Gemeenschap een zeker elan getoond.

Uit het communiqué blijkt dat de Nederlandse delegatie succes heeft gehad op het democratische knelpunt van de Europese problematiek, het punt namelijk van de versterking van de instellingen. Er is een relatie gelegd tussen de overgang naar de tweede etappe van de Economische en Monetaire Unie en de verwezenlijking van de „controlerende” bevoegdheden van het Europese Parlement.

Met betrekking tot de Economische en Monetaire Unie zouden wij de Regering nog een verduidelijking willen vragen van de passage terzake in par. 5 van de verklaring. Deze paragraaf handelt over de versterking van de instellingen. In de tweede alinea worden de instellingen van de Gemeenschap, en in voorkomend geval, de vertegenwoordigers van de regeringen van de lid-staten uitgenodigd vóór 1 mei 1973 maatregelen voor te stellen inzake de verdeling van de bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de instellingen van de Gemeenschap en de lid-staten.

Deze redactie roept twee vragen op. In de eerste plaats: Welke betekenis moet gehecht worden aan de toevoeging „en in voorkomend geval, de vertegenwoordigers van de regeringen van de lid-staten”? En ten tweede: Hoe wordt de relatie gezien tussen de Economische en Monetaire Unie en de Gemeenschap? Is de EMU gedacht als een constructie binnen het kader van de Gemeenschap of wordt zij een organisatie, die los komt te staan van de Gemeenschap met een eigen beheersstructuur en een eigen beslissingscentrum, waarop de controlerende instellingen van de Gemeenschap geen vat meer zullen hebben?

De Regering zou ons verplichten, indien zij dit nader zou kunnen verduidelijken. Met het succes over de relatie tussen de Economische Monetaire Unie en het Europese Parlement zijn wij meer ingenomen dan met het naar onze mening slechts voor ons zelf belangrijk schijnende dreigement van nationale Europese verkiezingen wegens het uitblijven van een beslissing inzake Europese verkiezingen. Begrijpt u mij goed, mijnheer de Voorzitter, wij zijn evenals de Regering

voorstanders van rechtstreekse Europese verkiezingen, maar over het surrogaat van nationale verkiezingen voor het Europese Parlement willen wij ons met het oog op de vele gecompliceerde vraagstukken, die dit opwerpt, grondig bezinnen.

Het tweede punt dat centraal staat in de Europese problematiek naast de democratie is de doeltreffendheid van de instellingen. De gemeenschappelijke zorg inzake een beter functioneren van de instellingen van de Gemeenschap is aanleiding geweest tot een besluit op korte termijn de Europese Raad en Commissie uit te nodigen zich te „bezinnen” over praktische maatregelen ter verbetering van de betrekkingen van zowel de Raad als de Commissie met het Europese Parlement. Het heeft ons bevreemd, dat voor deze beide zaken die kenmerkend en beslissend zijn voor de betrekkingen tussen de gemeenschapinstellingen, het Europese Parlement niet gevraagd wordt aan deze „bezinning” deel te nemen. Een drama is dat overigens niet, want het Europese Parlement zal ongetwijfeld ook ongevraagd wel enkele resultaten van zijn bezinning over deze problematiek, waarbij het zelf betrokken is, te bestemder plaatse deponeren.

Voor het overige zweeft onze waardering van deze topconferentie tussen hoop en twijfel: Hoop op de totstandkoming van een ondanks alles echte, democratische, gecontroleerde, economische en monetaire unie; hoop op een spoedige start van een Europese sociale politiek; hoop op een goed actieprogramma voor een gemeenschappelijk milieubeheer; hoop ook op het handhaven tussen de 9 partners van een vreedzame confrontatie van meningen en opvattingen. Positief is ook het besluit van de ministers van Buitenlandse Zaken hun pogingen tot coördinatie van de buitenlandse politiek te intensiveren.

Onze twijfels liggen in de onzekerheid over de toekomstige structuur van de Gemeenschap. Ook de vaagheid inzake de regionale politiek, die in Engeland zo bejubeld wordt, kan nog verrassingen bergen. Vraag is ook of naar onze opvattingen niet te veel mooie woorden en te weinig concrete daden aan de verhouding van de rijke Europese landen tot de landen in ontwikkeling is besteed. Het menselijke gezicht van Europa, zo goed als de openheid van zijn besluitvorming bleven ons inziens nog wel wat in de mist verscholen.

Alles bij elkaar genomen zijn wij niet ontevreden over het resultaat. De politieke doelstellingen zijn duidelijk geformuleerd, al moet het democratische element er nog zijn juiste plaats in vinden. De communautaire denk- en handelwijze spreekt duidelijk uit het grote aantal opdrachten tot het optellen van nadere concrete voorstellen aan de instellingen van de Gemeenschap. Uit het communiqué blijkt duidelijk, dat het gesprek gaande is gebleven, ondanks sterk uiteenlopende opvattingen. Geen enkele deur is dichtgeslagen. De toekomst ligt nog helemaal voor Europa open.

Als derde punt wil ik iets zeggen met betrekking tot het sociaal contract. Centraal staat in het regeringsbeleid de poging om de steeds sneller draaiende inflatiespiraal te vertragen. De wijze waarop de begroting 1973 wordt gedekt, vormt daarvan een uiting. Deze begroting is gebaseerd op een matiging van de stijging van de loonsom per werknemer en van het prijsniveau. Deze maatregelen zijn noodzakelijk.

Het is juist dat dit probleem internationaal moet worden aangepakt, doch dat neemt niet weg dat ook op nationaal niveau dringend actie moet worden genomen. Tal van groepen weten de gevolgen van de inflatie af te wentelen, maar des te schrijnender is het lot van degenen die dit niet kunnen: de sociaal zwakkeren die op nominaal vaste inkomens zijn aangewezen. Daarnaast tast de inflatie in ernstige mate het volume aan van de materiële overheidsbestedingen, zoals zij ook ten aanzien van collectieve bestedingen een erosie veroorzaakt.

In dit kader speelt de problematiek van het sociaal contract: een complex van afspraken tussen bedrijfsleven en Regering in relatie tot de sociaal-economische ontwikkeling. Hoofdzaak daarin is de bestrijding van de inflatie, overigens in nauwe sa-

De Jong

menhang met de problematiek van de besteding van de sociaal-economische ruimte. Deze problematiek is op zich zelf zeer zwaarwegend, maar wordt des te belangrijker naarmate het probleem van de werkloosheid, als gevolg van een door de loonsomontwikkeling gestimuleerde uitstoting van arbeid, benauwender wordt.

Het bereiken van het sociale contract is aanzienlijk bemoeilijkt doordat tal van verlangens ook buiten de onmiddellijke sociaal-economische sfeer als voorwaarden zijn neergelegd en sinds kort ook door de betreurenswaardige moeilijkheden binnen het NVV.

In verband met de zich dagelijks wijzigende situatie en in verband met het feit, dat deze gehele problematiek dezer dagen nog aan de overzijde zal moeten worden behandeld, kunnen wij er hier niet al te diep op ingaan. De prijs die een sociale overeenkomst, voor zover thans bekend, vraagt, lijkt ons erg hoog. Wij achten het echter uitermate belangrijk dat een kader wordt geschapen van waaruit de sociaal-economische doelstellingen op korte en langere termijn kunnen worden geëffectueerd. De tijd waarin wij leven is bijzonder moeilijk, niet echter door materiële armoede en geestelijke nood gelijk in de oorlogsjaren, maar door het feit dat het totaal van wensen van onze bevolking niet overeenkomt met onze mogelijkheden. Ik hoop van harte dat de moeilijkheden binnen het NVV zullen worden opgelost en dat de discussies van de komende dagen zullen leiden tot afspraken die een chaotische ontwikkeling voor de toekomst zullen kunnen voorkómen.

Als vierde punt wil ik iets zeggen over het heengaan van de heer Van Es als Staatssecretaris van Defensie. Allereerst heb ik er behoefte aan een woord van waardering en dank uit te spreken voor de consciëntieuze wijze waarop de heer Van Es zoveel jaren heeft gewerkt voor het algemeen belang. Zelf mocht ik hem gedurende acht jaren van nabij bezig zien en ik heb grote waardering voor zijn gewetensvol en weloverwogen optreden en zijn evenwichtig oordeel.

Ik heb ook respect voor zijn standpunt dat hij zijn functie niet kan blijven vervullen als er in de memorie van toelichting van Defensie een passage is opgenomen waarmee hij het fundamenteel oneens is. Of hij de memorie van toelichting nu mede-ondertekent of niet, hij zou, door te blijven zitten in de politieke leiding, in een onhoudbare situatie zijn gekomen.

Zijn besluit om ontslag te vragen acht ik juist.

Tegelijkertijd is het mij toch niet duidelijk waarom deze passage moest worden opgenomen. De Minister zegt dat hij de aangekondigde verandering zelf – althans in dit kabinet – niet tot uitvoering zal brengen. Ook is hij van mening dat zijn opvolger niet is gebonden aan dit plan; zeer terecht overigens. Waarom moest het dan toch met alle geweld opgenomen worden? Als het niet was opgenomen, zou de heer Van Es hoogst waarschijnlijk geen ontslag hebben behoeven te nemen. Wat is dan de dwingende reden om het wel te doen? De Minister kan en wil – naar ik aanneem – niet over zijn graf heen regeren. Hij schrijft dat het was, mede om een einde te maken aan allerlei speculaties die onrust onder het personeel bleken te veroorzaken. Maar, mijnheer de Voorzitter, die ondervangt men niet met vrijblijvende uitspraken, doch slechts met vaste concrete beleidsmededelingen. Nu zou het wel eens geheel averechts kunnen gaan werken.

Ik moge herinneren, mijnheer de Voorzitter, aan het feit dat ons medelid de heer Gooden ter gelegenheid van het beleidsdebat over Defensie in deze Kamer op 25 april jl. namens de A.R.P., de C.H.U. en K.V.P. juist op het punt van de organisatie een standpunt heeft ontwikkeld en de Minister met klem heeft gevraagd deze mening bij zijn standpuntbepaling – toen uiteraard nog denkend dat deze Minister daarin zou beslissen – zwaar te laten wegen.

Dat is bij de voorgestelde topstructuur onvoldoende en bij de positie van de chefs van staven in het geheel niet gebeurd. Het moet toch duidelijk zijn dat een Minister die zou pogen deze organisatie door te voeren, hiermede in deze Kamer in de grootste moeilijkheden komt. Het komt mij dan ook voor, dat

deze aankondiging eerder meer dan minder onrust zal geven. Deze zaken moeten te zijner tijd bij het defensiedebat omstandiger worden besproken. Ik heb er toch even over willen spreken omdat de zaal zelf belangrijker is dan velen denken. Men denkt veelal dat dit een dure hobby is van enkelen, die een zekere exclusiviteit voor de krijgsmachtsdelen nastreven, terwijl ten onrechte ook vaak de indruk is gewekt of het aantal staatssecretarissen ervan afhangt.

Nu is mij in dat verband opgevallen dat noch in de memorie van toelichting, noch in enig commentaar het hoofdargument voor de huidige organisatie is gegeven. Die hangt samen met de eis welke men aan defensie stelt. Die eis mag niet primair zijn een doelmatige organisatie in vredetijd, maar moet zijn een organisatie die een goede en snelle overgang naar oorlogsomstandigheden mogelijk maakt en pas daarna voldoet aan eisen van doelmatigheid. Daarvoor heeft men een sterke verticale component nodig.

Ik wil proberen, met een enkel woord de hoofdlijnen van de redenering nog eens uiteen te zetten, juist omdat er zoveel misverstand over is.

Ik ga uit van twee stellingen. In de eerste plaats is dat dat Nederland nooit meer een nationale oorlog zal voeren. In zo'n geval is namelijk een horizontale organisatie beter. De tweede stelling is, dat de organisatie zo moet zijn, dat de overgang naar een oorlogstijd gemakkelijk verloopt.

Het komt erop neer dat wij uitsluitend in NAVO-verband werken. Luistert u goed, mijnheer Broeks, want uw partij heeft daar vaak heel vreemde ideeën over gekoesterd. Het komt erop neer, dat wij in onze huidige situatie alleen componenten van krijgsmachtdelen aan andere krijgsmachtdelen toevoegen.

De marine gaat naar zee. De hoofdkwartieren zijn gevestigd in Amerika en Engeland. Het leger gaat naar de Noord-Duitse laagvlakten met hoofdkwartieren elders. De luchtmacht gaat nog weer ergens anders naar toe.

Als men in oorlogstijd zijn strijdkrachten ergens laat vechten, moet men zorgen dat men vertegenwoordigd is in de hoogste staven. Anders komen je eigen mensen altijd in de moeilijkste stukjes of krijgen zij de akeligste baantjes.

De heer Broeks (P.v.d.A.): Is de heer De Jong niet van mening dat men dan toch ook gecoördineerd zal moeten optreden en dat het dus gewenst is, ook hier gecoördineerd op te treden of is dat niet nodig? Behoeft men dat niet te leren?

De heer De Jong (K.V.P.): Dat moet ook gebeuren, maar het moet op een hoger niveau gebeuren. Dat moet gebeuren op het centrale, bevelvoerende niveau, waar alles samenkomt.

De heer Broeks (P.v.d.A.): Hoger dan de staven en Staatssecretarissen?

De heer De Jong (K.V.P.): Hoger dan de staven, want die gaan over één krijgsmachtdeel. Mijn centrale punt is echter dat men, als men vertegenwoordigd wil zijn in de hogere staven in oorlogstijd, stafofficieren van een hoog niveau moet hebben. Die kan men niet zo maar vinden. Die moet men in vredetijd kweken. Om hun daartoe de ervaring en de kennis te geven, moet men hen in vredetijd in hun krijgsmachtdeel als een verticale component laten opereren. Daarvoor is het noodzakelijk, dat men op het gebied van operaties, van personeel en van materieel een sterke verticale component in zijn organisatie heeft. Alle andere zaken kunnen wat mij betreft zo horizontaal zijn als maar mogelijk is.

Ik wil er nu niet verder op ingaan. Ik wilde er hier echter niet over zwijgen, omdat mijn zwijgen op dit moment aanleiding zou kunnen geven tot verkeerde conclusies. Ik heb het namelijk allemaal al eens meegemaakt. In 1940 moest de marine vanuit een overwegend horizontaal georganiseerd departement ten oorlog onder een organisatie die zeer veel lijkt op de huidige NAVO voor wat de marine betreft. Ik heb daar

De Jong

zes jaar lang de nadelige gevolgen van gezien en aan den lijve gevoeld. Ik acht het niet verantwoord, nodeloos anderen dezelfde handicap mee te geven, als zij ooit onverhoopt hun oorlogsbestemmingen moeten gaan innemen.

Thans wil ik iets zeggen over de algemene politieke situatie, allereerst iets over de verkiezingen. Onder invloed van de formatie Cals-Vondeling hebben meerdere partijen in hun programma opgenomen dat er geen nieuw coalitie-kabinet moet worden gevormd zonder dat eerst verkiezingen zijn gehouden. Daar is ongetwijfeld zeer veel voor te zeggen. Naast de normale periodieke verkiezingen, die ons in staat stellen onze zich steeds wijzigende samenleving te peilen en de zich ook wijzigende politieke landkaart te schetsen, wordt thans ook bij het vallen van een kabinet het oordeel van de burgers gevraagd over het gevoerde en het te voeren beleid. Dit strookt volkomen met het streven, de burgers meer te betrekken bij het bestuur en hen daarvoor mede de verantwoordelijkheid te laten dragen.

Toch kan men van het goede te veel krijgen. Als men te vaak naar de stembus moet gaan en zeker als de redenen daarvoor niet erg helder zijn, dan bestaat de kans dat het wegblijven gaat toenemen. De laatste verkiezingen in Alkmaar zijn wat dat betreft niet geruststellend. Als er iets dodelijk is voor de politiek dan is het ongeïnteresseerdheid van de kiezers. Wij zullen ons allen moeten inspannen om de belangstelling van de burgers te blijven wekken ook door zo groot mogelijke openheid en te bevorderen dat de opkomst zo groot mogelijk blijft.

Even belangrijk als de verkiezingen zelf is wat daarna met de uitslag wordt gedaan. Een objectieve toeschouwer komt tot de merkwaardige ontdekking dat wij door een haast mathematisch volmaakt kiessysteem wel een goed beeld krijgen van de politieke voorkeur van de burgers, maar dat het resultaat de laatste keer toch was, dat de grootste partij geen regeringsverantwoordelijkheid draagt. Dat is voor een parlementaire democratie een onjuiste gang van zaken. Het sluit een belangrijk deel van ons volk af van directe invloed op de Regering en geeft daardoor aanleiding tot onnodige spanningen. Het is de ontkenning van het doel van een politieke partij, omdat een wezenskenmerk daarvan is de belofte aan de kiezers, te trachten, het programma tot uitvoering te brengen; het programma op grond waarvan men het mandaat van de kiezers heeft gekregen. Zodra grote partijen hun functie niet vervullen en hun rol in ons bestel niet meer spelen, ontstaat het gevaar, dat onze parlementaire democratie onwerkbaar wordt. Ik ben ervan overtuigd dat dit niet de bedoeling is, maar het zal wel het ongewilde resultaat kunnen zijn, vooral omdat nu ten tweeden male de kans groot is, dat deze ongewenste toestand zich wederom gaat voordoen.

Men kan zich afvragen waarom men in die partijen zichzelf toch in deze onvruchtbare situatie manoeuvreert. Men schijnt te hopen dat door polarisatie de „doorbraak” eindelijk een werkelijkheid zal worden. Men is blijkbaar bereid, het land aan de rand van onbestuurbaarheid te brengen, terwijl men poogt, de kiezers te dwingen tot deze keuze.

Vooreerst moet het toch duidelijk zijn, dat de Nederlandse kiezer zich niet zal laten dwingen om te kiezen uit slechts twee mogelijkheden. Men denkt veel genuanceerder en is daarvoor te individualistisch. Er zal bovendien een grote groep permanent aanwezig blijken te zijn voor wie de politiek nauw verwant blijft aan het geloof. Politiek is ten slotte niets anders dan een systeem om de betrekkingen op allerlei gebied te regelen tussen de burgers. De inspiratie en de opdracht daartoe vinden velen in hun geloof.

Het nastreven van hun idealen op het politieke vlak willen zij doen met anderen die leven vanuit dit zelfde geloof en die hun handelwijze laten beïnvloeden door dit geloof. Natuurlijk kan men dit ook doen in andere partijen, maar het bindende element in een partij vindt men in hetgeen men zelf het voornaamste acht en dat is en blijft voor velen de geloofsbasis. Er zal mijns inziens dan ook altijd een belangrijk christen-democratisch blok blijven. Het zou een grote stap vooruit zijn als

wij in ons land zouden uitgaan ook van deze werkelijkheid. Slechts door ons op de werkelijke politieke toestand te baseren, kunnen wij uit de verwarring raken.

Deze poging tot doorbraak probeert men dan mede te bereiken door polarisatie. Mijnheer de Voorzitter! Dit past nu juist helemaal niet op onze noden. Want waar heeft onze samenleving behoefte aan? Het staat goed geformuleerd in „Op weg naar een verantwoordelijke maatschappij; een politieke strategie voor de zeventiger jaren” van juni 1972. Ik haal daaruit enigszins geparafraseerd aan:

„Wij moeten pogen gerechtigheid te bewerkstelligen; wij moeten ons richten op een verdere spreiding van verantwoordelijkheid, van macht, van bezit en van de cultuurgoederen. Het gaat er enerzijds om verantwoordelijkheid te geven aan de individuele mens in zijn persoonlijke levenssfeer en in de gemeenschappen waarin hij leeft en werkt, en anderzijds om uitdrukking te geven aan onze verantwoordelijkheid voor de samenleving om ons heen, dichtbij en veraf, in het heden en in de toekomst.”

De heer **Broeks** (P.v.d.A.): Het klinkt prachtig; is dit stuk echter aanvaard door de drie partijen?

De heer **De Jong** (K.V.P.): Het is als basis aanvaard door de drie partijen. Dit doet echter op dit moment niet ter zake. Ik citeer hieruit, omdat ik van mening ben dat dit is wat ons land van node heeft en geen polarisatie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil doorgaan met mijn citaat:

„Dàt is de weg naar een verantwoordelijke maatschappij. Dat betekent, dat wij vooruit moeten lopen op de toekomst, opdat wij de toekomst kunnen besturen voor zover dat aan mensen mogelijk is.”

Tot zover dit stuk, mijnheer de Voorzitter.

Als men deze samenleving wil bereiken, mijnheer de Voorzitter, dan kan dit alleen als men gezamenlijk poogt alle belangen hun eerlijke gewicht te geven; dat kan alleen in een harmonie-model. Een systeem van polarisatie, van het doorrukken van groepsbelangen en van het conflict zal niet tot goede resultaten leiden.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zitten in de toestand dat de grootste partij geen regeringsverantwoordelijkheid draagt, omdat onder andere die partij alleen afspraken voor de verkiezingen wilde maken en achteraf niet meer wilde spreken terwijl de besprekingen tevoren niet tot resultaat leidden. Het is niet geheel duidelijk wat in de huidige omstandigheden de rol van de kiezers zal zijn in de ogen van deze partijen. Vroeger werd altijd gesteld dat de kiezer door alleen afspraken vooraf te maken althans een duidelijke keuze had. Nu begrijp ik dat men toch vooraf noch achteraf met de christen-democratische partijen wil spreken. Dat betekent – buiten de onwaarschijnlijke uitslag van een absolute meerderheid – dat men alleen in een minderheidsregering verantwoordelijkheid wil nemen.

In verschillende kringen, mijnheer de Voorzitter, hoort men over een minderheidsregering spreken en naar mijn mening spreekt men daar iets te optimistisch over. Dit gebeurt eveneens over een oplossing met een extraparlamenteair kabinet. Als er overwegend zakelijke problemen waren op te lossen, zou men zich dat nog wel kunnen indenken. Maar zo is het juist niet, mijnheer de Voorzitter! Er moeten in ons land op velerlei gebied diep ingrijpende maatregelen worden genomen. Vele daarvan zijn impopulair en zullen pas op langere termijn vruchten afwerpen. De meeste zijn bovendien politiek zwaar geladen. Het is moeilijk voorstelbaar hoe een minderheidskabinet steeds een wisselende meerderheid in de Kamer zal kunnen vinden voor de noodzakelijke maatregelen. Dit geldt ook voor een extra-parlementair kabinet. Dit soort kabinetten zouden hoogstwaarschijnlijk slechts van korte duur zijn en zouden dan weer tot steeds veelvuldiger verkiezingen leiden. Al die tijd zouden de vereiste maatregelen niet kunnen worden

De Jong e. a.

getroffen. Een dergelijke gang van zaken zou gaandeweg ontevredenheid met de huidige structuur wekken en zou krachten gaan oproepen om tot een rigoureuze wijziging van ons bestel te geraken. Eenmaal ontketend, zijn deze krachten moeilijk weer te bezweren. Zo óóit, dan vereist ons land nu een Regering met een parlementaire meerderheid. De partijraad van mijn partij heeft in zijn resolutie van 30 september jl. de wens uitgesproken tot voortzetting van een vooruitstrevend beleid ter wille van voortgaande structurele hervormingen in onze samenleving. Hij is van mening dat daarvoor een parlementair meerderheidskabinet gewenst is. Hij is dat mede van mening ter wille van het behoud van het vertrouwen in ons parlementair-democratisch stelsel. Ons land heeft een meerderheidskabinet nodig. Na de uitspraken van de AKP-genoten is samenwerking met hen niet meer mogelijk. Zou een meerderheid alleen te vinden zijn in de 5-partijen-formule, dan zou dit – hoe vreemd het ook zou zijn om na de val van het vorige kabinet, na verkiezingen weer op dezelfde formule uit te komen – dan zou dit ten slotte toch te prefereren zijn boven oplossingen welke niet op een meerderheid berusten. Als men ziet wat er om ons heen in alle landen in beweging is, als men de aanwijzingen van verandering in onze eigen samenleving waarneemt, dan is alleen een regering die steunt op een meerderheid in staat daaraan leiding te geven. Elke andere oplossing draagt de kiem in zich ons land langere tijd praktisch onbestuurbaar te maken. Dat zou in deze tijd tragisch zijn.

De heer **Tonnaer** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! De congressen van de Partij van de Arbeid, D'66 en de P.P.R. hebben uitvoerige aandacht aan de defensieproblematiek besteed. Daarbij is ook het vraagstuk van de kernwapens en het lidmaatschap van de NAVO aan de orde geweest. De discussie over deze zaken heeft in politieke kring nogal de aandacht getrokken. In het debat van vandaag is hierop ook meermalen gewezen.

Ik meen te mogen zeggen dat deze discussies op de congressen van de drie progressieve partijen waardevol zijn geweest. Ik wil vaststellen dat, zoals de drie progressieve partijen zich op dit ogenblik intens met deze problemen bezig houden, ook andere partijen met een wezenlijk gesprek over deze zaak eindelijk zouden moeten beginnen. Ik mag niet alle over één kam scheren. Met name in de Anti-Revolutionaire Partij en in de P.S.P. in een reeds eerder stadium, heeft men over deze zaken diepgaand gediscussieerd. Helaas moet worden vastgesteld, dat men in andere partijen daaraan te weinig aandacht besteedt.

Nu heeft de heer Van Hulst vandaag in zijn beschouwingen over deze problematiek vrij uitvoerig gesproken. Hij heeft, de secretaris-generaal van de Verenigde Naties daarbij citerend, gezegd dat in 1971 in de wereld rond 200 mld. dollar voor defensiedoeleinden zijn uitgekeerd. In deze gigantische gelduitgeverij gaan de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie en hun bondgenoten in NAVO en Warschau-Pact aan de kop. Zij nemen van dit bedrag meer dan tweederde voor hun rekening en ook Nederland levert in dit totaal een belangrijk aandeel. Het is een diep betreutenswaardige zaak dat een zo omvangrijk bedrag voor defensiedoeleinden wordt besteed. Dit betekent dat wij geen ernst kunnen maken met de bestrijding van de armoede en de onderontwikkeling in de Derde Wereld. Dit betekent dat wij in eigen land de economisch zwakken tekort doen en ook dat wij tekort doen aan de collectieve voorzieningen. En dit alles omdat Oost en West een machtsevenwicht in stand houden dat in feite is ingegeven door angst en wantrouwen in elkaars bedoelingen en dat is gebaseerd op de oude strategische regel: Hij die de vrede wil, bereide zich ten oorlog.

Mijnheer de Voorzitter! Deze stokoude strategische regel, die reeds door de Romeinen is geformuleerd, is door de ontwikkeling van de technologie allang achterhaald. Deze strategische regel hield in, dat er een machtsevenwicht moest zijn om een verdedigingsevenwicht te bereiken. Dit wil zeggen, dat men nastreeft de effectieve mogelijkheid tot verdediging van

Tonnaer

de integriteit van het eigen grondgebied. Men wilde zo sterk zijn dat de ander bevreesd moest zijn, dat een aanval op het grondgebied niet zou kunnen slagen. Het was een verdedigingsevenwicht. In de huidige tijd echter zijn de mogelijkheden tot verdediging, met name de mogelijkheid tot verdediging tegen het kernwapen, achterhaald. Nu kernwapens kunnen worden afgeschoten van onderzeeboten – ik noem Polaris- en Poseidon-raketten –, die niet achterhaald, niet opgespoord kunnen worden, kan men zich daartegen niet verdedigen. Tegen MIRV-raketten met hun meervoudige ladingen, die elk apart naar een afzonderlijk doel kunnen worden geleid, wordt de verdediging, de bescherming van de integriteit van het eigen grondgebied een onmogelijke zaak. Daarmee is het verdedigingsevenwicht in feite verworpen tot een vergeldingsevenwicht. Hij die de aanval zal openen, die het eerst kernwapens zal gebruiken, zal dat vergolden krijgen door zijn land, zijn steden en burgers te vernietigen.

Mijnheer de Voorzitter! De vernietigingskracht van de NBC-wapens, de nucleaire, biologische en chemische wapens, is zo ingrijpend dat degene die dreigt met het gebruik van kernwapens of de principiële bereidheid heeft kernwapens in te zetten, in feite bereid is een begin te maken met de vernietiging van de schepping. Nu is naar mijn overtuiging toch niet in te zien – tegen de achtergrond van deze demonische vernietigingskracht van de nucleaire wapens – welk op zich zelf gewettig en bedreigd doel de inzet van kernwapens of de bedreiging ermee zal kunnen rechtvaardigen. Ik kan niet inzien welk op zich zelf gerechtvaardigd doel van mensen vrijheid zou geven om over te gaan tot vernietiging van de mensheid.

Dat er in het oorlogsbedrijf een volstrekte discrepantie is gegroeid tussen doel en middelen, is in gematigder, maar desondanks toch nog zeer geweldadige vorm ook gedemonstreerd in Vietnam. Wij kennen de verschillen van opvatting over Vietnam. Van de zijde van de Verenigde Staten is altijd gesteld dat men in Vietnam moest interveniëren om Zuid-Vietnam te vrijwaren voor communistische invloeden. Daar hebben anderen tegenover gesteld dat het in Vietnam niet ging primair om een communistische bedreiging, maar dat in Vietnam primair een nationale beweging aan de orde was. Ik laat in het midden welke opvatting geheel of gedeeltelijk juist is, maar zelfs als de opvatting van de Verenigde Staten juist is, dan is toch mijn vraag, of de opvatting van de Verenigde Staten een zo moorddadige oorlog die jaren heeft geduurd en nu nog voortduurt, duizenden mensen het leven heeft doen verliezen, onder wie zeer vele onschuldige burgers, vrouwen en kinderen, die een gedeelte van dat land aan het vuur heeft prijsgegeven, de flora en fauna van dat land voor een groot deel heeft vernietigd en een groot deel van de steden tot puinhopen heeft veranderd, heeft gerechtvaardigd? Hebben deze doeleinden een dergelijk verschrikkelijk geweld gerechtvaardigd? Er is echter een volstrekte discrepantie tussen doel en middelen, derhalve in nog meer verhevigde, demonische mate, aanwezig in de kernstrategie.

Daarom vragen wij aan deze Regering, die niet veel tijd meer heeft, de volgende regering en aan alle Westerse regeringen de moed op te brengen, te gaan onderhandelen, met volle inzet. Wij vragen hun ook, bereid te zijn in die onderhandelingen risico's te nemen, opdat langs de weg van onderhandelingen een uitweg wordt gevonden uit het verschrikkelijke dilemma van de kernstrategie.

Onderhandelingen zijn alleen echter niet voldoende. Hoewel wij een klein land zijn, hebben wij onze eigen verantwoordelijkheid. De kernstrategie en het bezit van kernwapens worden op de eerste plaats en in zeer belangrijke mate gedragen door de grote mogendheden. Daarom moet er van hun partners een signaal uitgaan naar die grote mogendheden. Vanwege die signaalwerking pleit mijn partij ervoor, dat ons land zich van die kernstrategie losmaakt. Wij zijn van mening dat Nederland moet verlangen dat aan de opslag van kernwapens op Nederlandse bodem een einde komt. Wij vragen de NATO uit te